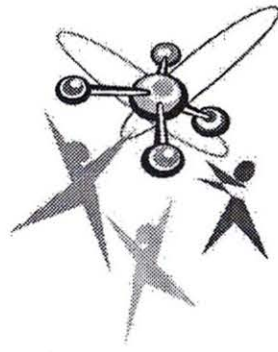

Колективна монографія

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДУМКИ
СЬОГОДЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-
ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА
НАУКОВО-АНАЛІТИЧНІ КОМЕНТАРІ**

м. Кіровоград 2015

**Інноваційні технології в розвитку наукової
думки сьогодення: теоретико-практичний
аналіз та науково-аналітичні коментарі
монографія**

м. Кіровоград 2015

ББК-74.580
УДК-378.108
ISBN 978-966-8599-36-7

Інноваційні технології в розвитку наукової думки сьогодення: теоретико-практичний аналіз та науково-аналітичні коментарі: - Василевич Л.Ф., Василевич М.Л., Астаф'єва М.М., Бодненко Д.М., Семеняка С.О., Дереновський Р.М., Заболотна О.В., Євсюков О.Ф., Кляп М.І., Кляп М.П., Моца А.А., Накашидзе І.С., Ястремська Н.Є. – Кіровоград, КП «Поліграфія», 2015.– 168 с.

Рекомендовано Вченою радою Міжрегіональної академії управління персоналом
(протокол № 10 від 18 листопада 2015 р.)

Рецензенти: **Чернуха Надія Миколаївна** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри історії та теорії педагогіки Київського університету ім. Б.Гринченка
Рижиков Вадим Степанович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики професійної освіти Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Київ)
Скловський Ігор Зіновійович – доктор філософських наук, професор кафедри суспільних наук та документознавства Кіровоградського національного технічного університету

У колективній монографії вперше представлено науково обґрунтовану теоретично-практичну характеристику наукових досліджень в галузі професійної освіти. Розкрито і теоретично обґрунтовано особливості призначення судової експертизи, математизація суспільно-гуманітарних спеціальностей та жанр сонета у творчості Яра Славутича, проблемне навчання в професійно-педагогічній підготовці майбутніх викладачів вищої аграрної школи: функції, концепція, структура, зміст та інноваційні методи роботи сучасного вищого навчального закладу, методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності банківських послуг.

Василевич Л.Ф., Василевич М.Л., Астаф'єва М.М., Бодненко Д.М., Семеняка С.О., Дереновський Р.М., Заболотна О.В., Євсюков О.Ф., Кляп М.І., Кляп М.П., Моца А.А., Накашидзе І.С., Ястремська Н.Є. - Кіровоград, КП «Поліграфія», 2015.– 168 с.

З М І С Т

*Василевич Леонід Федорович, Василевич Максим Леонідович,
Астаф'єва Марія Миколаївна, Бодненко Дмитро Миколайович, Семеняка
Світлана Олексіївна*

**МАТЕМАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО – ГУМАНІТАРНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ..... 4**

Дереновський Руслан Миколайович, Заболотна Оксана Володимирівна
ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ..... 38

Євсюков Олександр Феліксович
**ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ В ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ
ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ АГРАРНОЇ
ШКОЛИ: ФУНКЦІЇ, КОНЦЕПЦІЯ, СТРУКТУРА, ЗМІСТ..... 65**

*Кляп Маріанна Іванівна, Кляп Михайло Петрович, Моца Андрій
Андрійович*
**ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОБОТИ СУЧАСНОГО ВИЩОГО 97
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....**

Накашидзе Ірина Сергіївна
ЖАНР СОНЕТА У ТВОРЧОСТІ ЯРА СЛАВУТИЧА..... 129

Ястремська Наталія Євгенівна
**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ..... 161**

ЖАНР СОНЕТА У ТВОРЧОСТІ ЯРА СЛАВУТИЧА

Накашидзе Ірина Сергіївна

Яр Славутич (1918–2011) (справжнє ім'я – Григорій Михайлович Жученко) – представник української діаспори в Канаді другої половини ХХ ст. Ім'я відоме в літературному та науковому світі. «Поет, який зміг промовити своє слово. Учений, що оприлюднив низку яскравих літературознавчих праць і підручників. Критик, на долю якого випало об'єктивно й глибоко поцінувати неперехідні твори сучасного красного письменства. Професор, що викладав українську мову понад 50 років. Нащадок давнього козацького роду» [31, с. 117]. Яр Славутич – один із тих одержимих творчістю, громадською діяльністю українських літераторів, який не тільки організував видавництво «Славута» для публікації переважно власних книжок, зокрема підручників, а й став «ферментуючим елементом культурного життя українців у діаспорі, одним з тих духовних вогнів, що єднає їх з рідною землею» [42, с. 9].

Творчість Яра Славутича розвивалась в основному в руслі класичних традицій кінця ХІХ – початку ХХ ст. та під впливом молодого української літератури 20-х років ХХ ст. Поет писав вірші найрізноманітніших жанрів. «Художня проза – єдиний жанр, в якому себе не пробував Яр Славутич» [9, с. 166]. Звернення поета до традиційних жанрів і форм зумовлене як його глибокою обізнаністю у сфері світової літератури, так і середовищем. «Канада – традиційна країна. Канадська Україна – винятково традиційне середовище» [51, с. 124]. Із першого вірша українською мовою І. Збури (1898 р.), у поезії української діаспори в Канаді до середини ХХ ст. не спостерігається жодного прояву модернізму. На діяльність Яра Славутича як поета насамперед вплинула творчість видатних українських поетів (Т. Шевченка, І. Франка, М. Рильського, В. Сосюри та ін.)

Жанрова система лірики Яра Славутича формувалась за складних обставин, у постійній динамічній еволюції митця, у змінюваності й розширюваності його художніх і позахудожніх зацікавлень. Події ХХ ст. важко

перекочувалися через поетову долю і перепліталися в його серці словами правди. Ярові Славутичу довелося гартувати своє слово у тяжкі воєнні та повоєнні роки. «Війна обпалила багрянцем музу поета» [42, с. 12]. У його поетичній творчості відобразилися ці героїчно-трагічні роки, освячені кров'ю багатьох синів народу, що стали до бою з фашизмом та сталінським режимом.

Поетична творчість Яра Славутича складається з 10 збірок, які наскрізь пронизані «виразною, глибокою і несхитною українською свідомістю» [67, с. 57]: «Співає колос» (Авгсбург, 1945), «Гомін віків» (Авгсбург, 1945), «Правдоносці» (Мюнхен, 1948), «Спрага» (Ашафенбург, 1950), «Оаза» (Едмонтон, 1960), «Маєстат» (Едмонтон, 1962), «Завойовники прерій» (Едмонтон, 1968), «Мудрощі мандрів» (Едмонтон, 1972), «Живі смолоскипи» (Едмонтон, 1983), «Шаблі тополь» (Київ, 1992). Вийшли друком збірки вибраного: «Трофеї» (1963), «Зібрані твори» (1978), «Твори» у двох (1994) та у п'яти (1998) томах та ін. У 2004 р. в Едмонтоні було опубліковано повне видання поетичних творів поета, написаних у період 1937-2004 рр.

Творчість Яра Славутича багатогранна і привертає увагу дослідників. Як зазначає А. Корінь у «Харківському збірнику», виданому до 85-річчя поета, його творчість досліджує близько 200 літературознавців [26, с. 191]. Серед них автори матеріалів кількох збірників (наукові статті, спогади, рецензії на збірки поета, видані в різні роки). Однією з вагомих книг є двотомник «Творчість Яра Славутича», упорядкований українським літературознавцем В. Жилою. Перший том був виданий в Едмонтоні у 1978 р. до 60-річчя поета, другий том, присвячений 80-річчю Яра Славутича, вийшов у 1997 р. як спільна праця двох видавництв – «Дніпро» (Київ) і «Слаута» (Едмонтон). В обох томах вміщено статті й дослідження загального плану, спогади поета, рецензії та відгуки на близько 30 його книжок, праці про його творчість (більше 17), відгуки на видання, які він упорядкував, уривки з української та зарубіжної преси про громадську й літературну діяльність письменника, про нагороди й визнання його як борця за незалежність України, за рідну мову, за світле майбутнє держави. Вагоме значення у вивченні поезії Яра Славутича має монографія

тернопільського дослідника П. Сороки «Поетичний світ Яра Славутича» (1995). У ній розглядається поетична творчість письменника, репрезентована десятьма збірками. П. Сорока повно висвітлює життєвий і творчий шлях поета, розглядає тематику та жанри його поезії. На теренах України вийшли друком «Січеславський збірник», «Херсонський збірник», «Запорізький збірник» (усі – до 80-річчя Яра Славутича) та «Харківський збірник» (до 85-річчя поета). Автори статей, об'єднаних у них, осмислюють літературну та культурно-освітню діяльність «правдоносця України». Серед них письменники, науковці з усієї України (М. Миколаєнко, Н. Никуліна, В. Просалова, Л. Куценко, А. Корінь, П. Сорока, Г. Гордасевич, Л. Селіверстова, Т. Назаренко, Л. Савченко, А. Мойсієнко, С. Захаркін та ін.).

Творчість Яра Славутича приваблює і авторів навчальних посібників для шкіл. Таким посібником є книга В. Кравчука «Патріотичні мотиви у творчості Яра Славутича» (Тернопіль, 1998). У 2005 р. було видано навчальний посібник І. Немченко та Г. Немченко «Вивчення творчості Яра Славутича в школах Херсонщини» (Київ–Херсон). У посібнику йдеться про основні віхи життя і творчості Яра Славутича, визначено провідні мотиви й образи його доробку, аналізуються тексти, рекомендовані авторами до вивчення в загальноосвітніх школах на уроках літератури рідного краю.

Серед останніх праць про творчість поета варто відзначити монографії Л. Скорини «Звитяга слова, роздумів і діла: Поезія Яра Славутича» (Черкаси, 2007), присвячену ліриці та ліро-епосу українського митця з Канади, та Я. Розумного «Батьківщина в поезії Яра Славутича» (Київ, 2009), у якій простежується еволюція образу Батьківщини (України) у поезії Яра Славутича у різних часових вимірах: минулому, сучасному, майбутньому.

Окремі дослідники як в Україні, так і в діаспорі, торкаються питання жанрів поетичних творів Яра Славутича, зокрема В. Державин у статті «Поезія Яра Славутича» та В. Просалова у праці «Виваженим словом»: Сонети Яра Славутича». Проте, незважаючи на досить велику кількість досліджень, жанрова природа поезій Яра Славутича ще залишається малодослідженою.

Жанровий діапазон творчості Яра Славутича дуже розмаїтий. Літературний доробок поета становить значну цінність, адже поет звертався до складних поетичних жанрів, до «нормативної поезії, що потребує неабиякого таланту» [27, с. 210]. Центральне місце у творчому доробку Яра Славутича посідає сонет, тому доречно присвятити йому окреме дослідження. Для кращого розуміння сонетної творчості поета та її місця в українській літературі, доречно звернутись до історичних відомостей про особливості розвитку жанру сонета.

Жанрова природа сонета: історико-теоретичний аспект

Жанрова природа сонета, його особливості досліджувалися як зарубіжними, так і вітчизняними літературознавцями, наприклад, М. Бахтіним, Й. Бехером, Г. Гадамером, О. Морозом та іншими. У літературознавстві, на основі праць І. Качуровського, М. Гаспарова, К. Герасимова, О. Федотова та ін., визначаються зовнішні особливості будови сонета: обсяг, система римування, розмір; синтаксична й інтонаційна завершеність; художня повноцінність

Сонет (італ. sonetto – звучати) – «ліричний вірш, який складається з чотирнадцяти рядків п'ятистопного або шестистопного ямба, двох чотиривіршів з перехресним римуванням та двох тривіршів тернарного римування за основною схемою (абаб абаб ввд еед), хоч можливі й інші варіанти» [29, с. 635]. У «Словнику літературознавчих термінів» зазначається, що композиційно сонет поділяється на дві частини: першу, з 8 рядків, називають зав'язкою або заспівом, а другу, з 6 рядків, – розв'язкою або виспівом. «Стислість сонета, суворі вимоги щодо цієї форми дисциплінують думку й уяву поета» [28, с. 291]. Класичні канони сонета передбачають стильові та композиційні особливості жанру: заборону на переноси і повторення слів, діалектичну сутність, особливість і глибину поетичної ідеї, основи створення, схильність до циклізації. Сонет іноді порівнюють із інтелектуальним ребусом, «адже цей примхливий жанр лірики потребує гармонійного поєднання непок'єднаних джерел» [36].

У зв'язку з сонетом існує ряд дискусійних питань, пов'язаних з особливостями його поетики. Деякі вчені наголошують на штучності сонета, камерності й неспроможності відобразити складні суперечності світу. Інші відзначають його здатність пристосовуватися до нових естетичних умов, широку тематику з узагальненням і філософським розумінням. На думку К. Герасимова, Ю. Клим'юка та інших учених, сонетна форма виникла як «закономірність розвитку поетичного мислення» [24, с. 234]. Остаточно нерозв'язаним залишається питання про тверду строфічну форму та жанрове значення сонета, тобто про жанрову концепцію. Більшість дослідників (А. Добрянський, Б. Іванюк, В. Корнійчук та ін.) вважають, що сонет, будучи твердою строфічною формою, може виступати і як жанр. Особливий внесок в осмислення теорії сонета зробив Й. Бехер, вважаючи його «найдіалектичнішим художнім видом», наголошуючи на його інтенсивній драматургійності, коли перший вірш містить у собі тезу, другий – антитезу, а тривірші – синтез, так званий сонетний замок, що завершується переважно чотирнадцятим рядком [Цит. за: 29, с. 635]. Сонетний жанр має двоїсту природу не тільки на рівні віршової форми та композиції. «Як у жанрі канонічному, в ньому відчутно застиглий на папері двобій живої, гарячої думки із холодною, суворою формою» [36]. Незважаючи на формальні труднощі, сонет виявився досить життєздатним ліричним жанром.

«Сонет – тверда строфічна форма яка, насамперед, асоціюється з добою Відродження та характеризується небувалим злетом думки, творчості, дерзання» [5, с. 20]. Три основних типи сонетної форми – італійська, французька, англійська – виникли під час цієї доби й визначили літературу Ренесансу та її подальший розвиток.

Форма сонета виникла у XIII ст. Перші датовані сонети з'явилися у 1241 р. Перші сонети на основі страмбото створив Джакомо да Лентіні. У них ще не було чіткого поділу на катрени і терцети – вони були злиті. Проте структура сонета вже була задана – 8 катренних рядків та 6 терцетних. Схема римування віршів да Лентіні була така: abababab cdcdcd [44] .

До літературного вжитку термін «сонет» був уведений поетом Гвідо Кавальканті, згодом використаний Данте Аліг'єрі в автобіографічній повісті «Нове життя». У сонетах Данте вже виділяються катрени і терцети за схемами abab abab або abba abba (катрени) і cdc dcd або cde cde (терцети). Наприклад:

Розумна донна розцвіта красою	c
І вабить нею очі молоді,	d
Породжує незвідані бажання.	e
І серце вже не знає супокою.	c
Так само в донни юної тоді	d
Пробуджується вічний дух Кохання [12, с. 51].	e

Із того часу охопне римування стає домінуючим, а сонет – формою вираження реального почуття.

Як канонічна форма сонет досяг досконалості у «Книзі пісень» Франческо Петрарки, завдяки йому він здобув широке європейське визнання (недарма класичний сонет називають петрарківський). І. Качуровський називає Петрарку блискучим продовжувачем «новосолодкостильних традицій» [21, с. 235]. Поет практично визначив внутрішню форму сонета, його образну систему. В основі сонета Петрарки – порівняння. Чим більш несподіваним було уподібнення, тим кращим воно вважалося:

Як тужить соловей в цій тишині
По любій подрузі чи по дитині!
Його жалі побожні, зазивні
Так ніжно ллються в небі і в долині [41].

Класична італійська форма сонета передбачає два чотиривірша та два тривірша з системою римування abba-abba-cdd-eed або abab-abab-cdd-ee. Зміст сонета розгортається у відповідності до композиції. Перший чотиривірш повинен містити експозицію, тобто виклад теми, при чому вже перший рядок уводить читача у тему вірша. У другому чотиривірші тема поглиблюється, іноді

за принципом протилежності. У тривіршах викладається розв'язання теми, підсумок, висновок з роздумів автора. Тобто перший – теза, другий – антитеза, тривірші – синтез. «Катрени в середньовічній поезії були жанром світської лірики, а терцини – духовної; таким чином, поєднані в Італії у XIII ст. в єдине ціле, вони мали примирити в собі земне і небесне, тілесне і духовне» [36]. Справжнього поширення сонет набув після смерті Петрарки у XV-XVI ст. в Італії.

До жанру сонета звертались представники інших європейських літератур. У XVI ст. найвідомішими французькими фонетистами були Жоашен дю Белле і П'єр Ронсар. Вони розробляли нову модель сонета, у якій терцети пишуться на три рими, дві з яких є суміжними (у той час в італійському всі рими перехресні). Наприклад, у поезії П. Ронсара:

Шкода! Завжди одне гнітить мене чимало,	c
Що муза нищою й догідливою стала,	c
Такої шанувать не буде вже француз.	d
Лиш муки у душі це збуджує кохання.	e
Чекати кращого – даремні сподівання.	e
Над мною ваш тріумф – зневага ніжних муз [48].	d

Водночас, французи ввели досить суворі формальні вимоги до написання сонета, які стали загальноприйнятими в XVII-XVIII ст.: використання точних рим; заборона на повторення слів, крім сполучників і займенників; чітке синтаксичне відокремлення катренів і терцетів один від одного; наявність «діалектичної тріади»: теза-антитеза-синтез.

В іспанській поезії сонет з'явився в XVI ст. Започаткував цей жанр Хуан Боскан (між 1487 і 1492). В іспанській літературі було засновано «італійську школу», яка продовжувала розвивати традиції Данте, Петрарки, Боккаччо. До найкращих зразків іспанської ренесансної лірики близькі сонети Лопе де Веги та португальського поета Луїса ді Камоенса.

Першим англійським поетом-сонетистом (першої половини XVI ст.) був Томас Уайет. Його приклад наслідували Генрі Хоуард граф Саррі, Філіп Сідні, Генрі Спенсер, Шекспір та ін. Свого найвищого розквіту сонетна поезія досягла в Англії в кінці XVI – на початку XVII ст. Спочатку англійські поети дотримувались італійської схеми побудови сонета, потім виробили свою систему, яка все більше відхилялась від класичної. Спочатку ця модель була основана на французькій, але терцети інверсовані так: abba abba cdd cff. Пізніше відбувся перехід до сонета з трьома катренами. Особливої популярності отримала спрощена модель, запропонована Генрі Сарре: abab cdcd efef gg. Оскільки її використовував Шекспір, то вона отримала назву шекспірівської:

Але, тебе згадавши, тую ж мить	e
Єство моє стає таке щасливе,	f
Як жайвір, що возноситься в блакить	e
І на воротах раю творить співи.	f
Я не віддам, – хоч би й господь звелів, –	g
Твою любов за блага королів [65, с. 790].	g

Відомий дослідник творчості Шекспіра А. Анікст зазначає, що деякі шекспірівські сонети являють собою послідовний розвиток з початку і до кінця однієї теми з багатьма образами та порівняннями, що ілюструють головну думку [2, с. 314]. Більшість сонетів поети присвячували темі кохання, проте у XVII ст. Джон Донн писав релігійні сонети, Мілтон – політичні. [68].

Таким чином, у добу Відродження сонет стає «володарем» серед ліричних жанрів. До нього звертаються майже всі ренесансні поети: П'єр Ронсар, Жоашен дю Белле, Лопе де Вега, Луїс де Камоенс, Вільям Шекспір тощо. У творчому доробку митців сонет набуває змістовних рис: автобіографічності, інтелектуальності й ліризму. Сонети писали також відомі прозаїки Дж. Боккаччо (1313-1375), Мігель де Сервантес (1547-1616), Мішель Монтень (1533-1592), у п'єсі видатного французького драматурга Мольєра (1622-1673)

окремі діалоги героїв виписані у формі сонета. У сонетах і сонетних циклах доби Ренесансу відчутне максимальне наближення автора та ліричного героя.

Після епохи класицизму у XVII-XVIII ст. форма сонета майже зникла в європейській поезії. Представники романтизму на початку XIX ст. заново відкрили для себе його приховану красу. Багато витончених зразків дали, наприклад, Вільям Вордсворт, Джон Кітс, Шарль Бодлер, символисти Поль Верлен та Артюр Рембо, парнасець Жозе Ередіа. Наприклад, уривок з сонета останнього:

Одвічним снігом вкриті гори!
Не всякий здужає зійти
На ті верхи, що навіть зорі
Буває важко нам звести.

Не раз притулок ви давали
Тим не заляканим борцям,
Що на руках кайдани рвали:
Не раз сприяли ви смільцям [17, с. 205]

«Проте українське сонетярство на той час було навіть не в ембріональному стані – воно було ще не зачатє» [36]. Н. Назаров вважає, що сонети О. Шпигоцького, О. Пчілки, М. Старицького та інших були тільки випадковими спробами. «Сонет був майже чужинцем у нашому письменстві» [36].

У літературознавстві існують різні точки зору стосовно появи сонета в Україні. Вважається, що в історію української літератури сонет увійшов у 1610 р. Переклади сонетів Петрарки здійснив М. Смотрицький латинською і польською мовами «Перш, ніж сонет заговорив українською мовою, минуло більше двох століть після перекладу М. Смотрицького» [62, с. 81]. Перші оригінальні українські сонети з'являються на початку XIX ст. (О. Шпигоцького: «Тільки тебе вбачила» і «Знаєш, Саню-серденько»). Так, Яр Славутич датує появу сонета на українському ґрунті XIX століттям, пов'язуючи його з іменем Левка Боровиковського, який здійснив переклад

сонета А. Міцкевича. І. Качуровський припускає, що першим сонетистом стає А. Метлинський, який у 1838 р. під псевдонімом Амвросій Могила опублікував збірку «Думки і пісні та ще дещо», де вмістив сонет «Бандура», з яким, як вважає Л. Помпео, до українського сонета впроваджується п'ятистопний ямб – розмір вживаний найчастіше з виключно жіночими римами [43, с. 37-38]. Літературознавчий словник пов'язує перший вияв сонетного жанру з переробкою вірша Сапфо О. Шпигоцьким. О. Куцевол наголошує, що відправною точкою є ще переклади М. Смотрицького, який у своєму «Треносі» подав переклади кількох віршів Петрарки. Отже, «зародженням українського сонета слід вважати перший переклад М. Смотрицького, а першими оригінальними сонетистами вважати А. Метлинського, О. Шпигоцького, Л. Боровиковського, М. Шашкевича» [58].

У другій половині XIX століття до сонета звертаються П. Куліш, О. Пчілка, Т. Бордуляк, О. Маковей, В. Щурат, У. Кравченко, Леся Українка та ін. За спостереженням М. Сулими, перші українські сонети були силабічними, їхніми авторами були Опанас Шпигоцький, Маркіян Шашкевич і Микола Устиянович [56, с. 86]. Найдавніші українські сонети не були ще сонетами у строгому сенсі цього слова, М. Сулима пояснює це так: «Відхилення від класичних схем сонета можна пояснити й версифікаційною невправністю, і труднощами, які постають перед поетами при переході однієї системи віршування на іншу (опозиція силабіка – силабо-тоніка) тощо» [56, с. 243].

Справжнім новатором у розробці сонета став І. Франко, автор циклів «Вольні сонети» і «Тюремні сонети». О. Мороз вбачає, що новаторство І. Франка виявилось і в тому, що він об'єднував свої сонети у тематичні цикли, давав заголовки багатьом із них, звертався до розповідної манери, діалогів, риторичних запитань тощо [33, с. 45]. До нього сонети писались на любовну тематику. І. Франко почав писати сонети на соціальні, революційні теми:

Се дім плачу, і смутку, і зітхання,
Гніздо грижі, і зіпсуття, і муки!

Хто тут ввійшов, зціпи і зуби, й руки,
Спини думки, і речі, і бажання! [3, с. 52].

У його сонетах відчутний вплив французької послідовності римування (abba abba ccd eed). Поява Франкових сонетів знаменувала вихід українського римованого слова на якісно новий етап розвитку [36]. Наступний крок у розробку соціальної тематики сонетів робить Т. Бордуляк, звернувшись до зображення життя народу.

Одним з важливих моментів наступного розвитку сонета є вірші Лесі Українки. Те, що відрізняє її сонети від попередників, можна назвати артистизмом форми. Для них характерне вільне варіювання шести і п'ятистопного ямба. Схема катренів у сонеті «FA» звична – abba, тим часом як терцети подані в індивідуальному вирішенні: cdc ddd, що підтверджує незалежність поетеси від строгих обмежень сонета і її сміливість у виборі нових рішень:

Фантазіє! Ти сило чарівна,
Що збудувала світ в порожньому просторі,
Вложила почуття в байдужий промінь зорі,
Збудила мертвих з вічного їх сна [3, с. 147].

На думку Л. Помпео, видається очевидним вплив сонетів А. Міцкевича стосовно моделі, яка могла наснажувати поетесу. Новаторство Лесі Українки полягає у запровадженні нової поетики, поетики акварелей, ніжних і «меланхолійних» – більш жіночної поетики [43, с. 41]. Український сонет в останні десятиліття ХІХ ст. як поетична форма став невід'ємною частиною національного літературного набутку (Б. Грінченко, Г. Комарова).

«Колосальні можливості інтелектуалізації і піднесення рівня поетичного мислення сонетного жанру відчули українські поети початку ХХ ст.» [5, с. 77]. Літературна ситуація в Україні 20-х рр. була надзвичайно складною з огляду на співіснування і своєрідну взаємодію різних ідейно-стильових течій: символізм (Д. Загул, Я. Савченко, О. Слісаренко, М. Терещенко, В. Ярошенко); футуризм

(Г. Коляда, В. Поліщук, М. Семенко, Г. Шкурупій, Я. Савченко, М. Бажан); неокласицизм (Юрій Клен, М. Драй-Хмара, М. Зеров, М. Рильський) тощо. Під їх пером сонет зазнав небувалого розквіту. Проте ставлення до сонета було різним. Українські поети-футуристи 20-х рр. ХХ ст. ставилися до нього вкрай негативно. Вони вважали, як зауважував М. Сулима, що поезія вмирає від старості, вони відкидали тонкі переживання, висміювали «рівні, гладенькі рядочки, жадали ліквідації академічних форм» [57, с. 87]. Але, заперечуючи сонет, у своїй поетичній практиці поети-футуристи його не цурались. Наприклад, М. Семенко, критикуючи сонет, сам звертався до цієї форми. Його «Sonnet» написано 5-стопним ямбом; римування в італійській послідовності, проте рими в першому й другому катренах – різні; рима першого катрена повторюється в терцетах.

Як стверджує І. Качуровський, «сонет є відбитком туги людини за досконалістю, тією точкою, де людині найближче пощастило підійти до абсолюту» [23, с. 128]. Власне, ця туга найвиразніше проявилася в поезії неокласиків. Саме вони утверджували класичну форму сонета в українській літературі. Однією з ознак цієї форми є використання п'ятистопного ямба. Серед поетів-неокласиків чільне місце посідає творчість М. Зерова. «Майстерність М. Зерова-сонетяра не тільки спростовує твердження про «консерватизм» його творчої практики, а й навпаки – підкреслює його новаторство в царині класичної форми» [18, с. 13]. Він був справжнім майстром сонетів. П'ятистопним ямбом написані такі його вірші, як «Класики», «Чернишевський», «Александрія», «Самоозначення», «Близнята», «У травні». Наприклад, сонет «Будівникові»:

Ще прийде він, не архітект – поет,
Старих будівників твердий нащадок,
У білий мармур сходів і площадок
Оздобить кожний прияр і бескет [19, с. 476].

Як теоретик і практик віршування поет зазначав: «Сонет – то є архітектурний принцип, а не декорація. Коли хтось декорував ці конструкції у ренесансовому

стилі, то чому ці хороші пропозиції не можуть придатися для іншого стильового мислення?.. Єсть жанри, тісно сполучені з певним ідейним та тематичним насиченням, наприклад, байронічна поема. Хто може повторити?» [19, с. 125]. Як і інші неокласики, М. Зеров об'єднував сонети у цикли, посилюючи тим самим прозорість і рельєфність думки.

Сонетний доробок П. Филиповича кількісно менший, ніж у М. Зерова. Однак у сонетах поета виразно відчувається потяг до раціоналістичного світосприйняття. Класичні форми вірша в поезії М. Рильського є більш розкутими, що досягається ліризмом та народнопісенною стихією, при цьому не руйнується прозорість композиційної структури вірша. Примітна ознака творчості М. Рильського – багатство строфічних форм: «строфічне розмаїття не було самоціллю для поета, а слугувало розкриттю настроїв його ліричного героя, роздумів самого автора про людину і час» [5, с. 81]. Поет створив перспективу для розвитку жанрової палітри у творчості митців наступних поколінь.

У жанровій палітрі поезії Юрія Клена сонет також посідає чільне місце. Перші сонети поета були написані російською мовою («Король», «Прометей», «Антоній», «Отелло» та ін.). Уже в них відчутна милозвучність вірша, витончена рима, прагнення поета розкрити власне «я» в суворих рамках жанрової форми. Але версифікаторська майстерність Клена-сонетяра посправжньому розкрилася лише в творах, написаних українською мовою («Японія», «Прованс», «Коло життєве», «Цезар і Клеопатра» та ін.). У стильовому аспекті класичні форми вірша, зокрема сонет, в поезії неокласиків увиразнюють думку автора, її дисциплінованість, допомагають досягти максимально виражального ефекту в кондесованій віршовій формі, підкреслюють гармонійність світосприйняття митця [18, с. 14]. Як стверджує О. Пахльовська, неокласики через сонет «висловлюють концепцію «абсолютної свободи», оскільки не форма кодифікує текст, а текст кодифікує форму» [39, с. 76].

Сонет у творчості поетів ХХ ст. відзначається динамічністю форми. Із погляду ритму, наприклад, цікавим є сонет П. Тичини «Гнатові Михайличенку»:

Не уявляєм, як ти тлієш,
як у землі сирій лежиш, –
бо завше ти живеш, гориш,
бо вічно духом пломенієш [59, с. 120].

Цей вірш написаний 4-стопним ямбом, як і сонет М. Чернявського «Князь Ігор». «Розхитаний сонет» В. Поліщука написаний 4-, 5-, 6-стопним ямбом. У першому катрені заримовано тільки другий та четвертий рядки, у другому – римування кільцеве, у терцетах римування «італійського» типу. Цікавим є сонетний доробок поетів Західної України. Наприклад, Б.-І. Антонич звертається до вінка сонетів, не дотримуючись головних його принципів. У нього є «англійські» сонети, експериментальні сонети, зокрема «І», у якому всі рядки починаються з літери «і». У сонеті «Подорож літаком» поет вдається до чергування катрен – терцет – катрен – терцет. Сонет «Гіпнотизер» складається з двох катренів і трьох дистихів.

Важливим літературним явищем сонети стали під час Другої світової війни. Їх умовно називають воєнними. Ці сонети в їх загальному русі передають динаміку й хронологію Великої Вітчизняної війни, її основні етапи. Сонети перебирали на себе функції своєрідного літопису солдатського героїзму. У них знаходять відображення не тільки походи й привали, відступи й атаки, а й визволення від окупантів міст і сіл. Характерні в цьому плані сонети М. Бажана «На площі» та М. Рильського «Києву».

Після «ялових» на сонети 40-х років у наступні десятиліття вагомий струмінь сонетописання вносять В. Бичко, П. Бондарчук, М. Вінграновський, П. Воронько, І. Гончаренко, В. Гринчук, І. Драч, В. Коломієць, Т. Коломієць, М. Литвинець, А. Малишко, Б. Нечерда, П. Осадчук, Н. Кащук, Л. Костенко, С. Крижанівський, І. Світличний, Д. Павличко, А. Малишко, Б. Тен, С. Тельнюк і багато інших [5, с. 81]. Значне місце сонет посідає у творчості А. Малишка.

Він писав шекспірівські сонети. Їх особливістю є те, що остання дворядкова строфа виноситься в середину вірша (збірка «Рута»). Тематика сонетів А. Малишка багатогранна. Найулюбленішими темами є праця поета, митця («Заходять в гості люди»), кохання («У нас кохати – полюбить сповна»), природа.

Вагомим набутком української літератури другої половини ХХ ст. стали сонети Д. Павличка («Київські сонети», «Сонети подільської осені», «Гранослов» та ін. збірки та цикли). Продовжуючи традиції І. Франка, він виявив себе новатором, але в межах дотримання внутрішньої структури жанру. Сонетне мислення Д. Павличка зазнавало змін, уточнювалося, оновлювалося й збагачувалося, як і його світогляд [5, с. 92]. Поет зберіг драматизм, протистояння думок, почуттів, емоційних станів. «Найприкметнішою ознакою руху ідей і форм у його сонетах є поступовий перехід від одновимірності до втілення суперечливості руху і художнього пізнання» [20, с. 9]. Формуючись як поет на традиціях своїх попередників, Д. Павличко вдало поєднував класичну форму з новим способом поетичного мислення, майстерність – з чітко окресленими стильовими обрисами і власним поетичним баченням, багатою метафоричністю, образними засобами, прийомами. Д. Павличко першим теоретично обґрунтував поняття сонета як 14-рядкової строфи і сонета як жанру і дав обидва їх зразки. Більшість сонетів Д. Павличка написані п'ятистопним ямбом. Та в сонеті «Шановний критику» поет, іронізуючи, використовує шестистопний ямб; порушує традиційне римування в катренах: замість перехресного чи кільцевого – монорими (притаманні переважно східній поезії): перший катрен – аааа; другий – бббб; терцетне ж римування – традиційне, пов'язане однією спільною римою (ввг – ггд). Подібне римування у катренах спостерігається у «Сонеті» М. Вінграновського – аааа – бббб, С. Гординського («Барви і лінії», «Буруни», «Слова на камені» та ін.) [5, с. 93].

Значного поширення і в багатьох випадках високої майстерності сонет набув в українській еміграційній поезії. Він зустрічається у творчості Юрія Клена, М. Ореста, Б. Кравцева, А. Кацнельсона, С. Гординського,

Яра Славутича, О. Тарнавського, І. Качуровського, О. Зуєвського, Б. Олександріва, Т. Матвієнка, Р. Кедр, Е. Андієвської та інших. Справжнім новатором у царині жанру сонета стала Е. Андієвська. У неї є цілком класичні сонети, а є, наприклад, п'ятнадцяти-, дванадцятирядкові сонети. Прикладом такого вірша є сонет «Вирви» з книги «Погляд з кручі», у якому замість другого терцета вжито один рядок:

Обкумкуючи простір на всі боки.
Фарватер неба – чітко – сонця бакен,
Та нудиться душа: буття бариш,

Як плід, який – зі страху – жоден не збира [1, с. 142].

Постмодерний період став періодом випробовування найрізноманітніших модифікацій у формі сонета. Сонетний жанр у контексті постмодернізму залишається малодослідженим аспектом сучасного літературознавства. Найяскравішими представниками постмодерного сонета виступають В. Неборак, Ю. Андрухович, С. Грабар, Р. Мельників, В. Рябий. Постмодерна площа, як невід'ємна складова сонетного дискурсу репрезентує сонетний доробок, що є широким полем для експериментування, множинністю сонетних побудов тощо. Наприклад, сонети В. Рябого представлені такими різновидами як одноримний сонет, дворимний, білий сонет, шекспірівський сонет, синтез катренів з рубаями, тристопний, двостопний сонет тощо [5, с. 100].

На думку І. Качуровського, той факт, що сонет існує безперервно вже протягом семи століть, сам промовляє на його користь: «Багато розмірів, строф і жанрів за той час з'явилося, розквітло і зникло, інші не зникли лише тому, що їх час від часу воскрешали, виводили з забуття поети. Лише сонет пройшов від середньовіччя, крізь Ренесанс, до сучасності, пройшов, безумовно, трохи змінившись, але не в такій мірі, як можна було б чекати» [23, с. 169]. Якщо ж поглянути, які зміни відбулися протягом тих століть у всіх галузях людського, виявляється, що зміни в сонеті є порівняно мінімальними. І. Качуровський робить висновок, що сонет є «естетичною вартістю, незалежною від часу і

простору, а якщо вже йому треба бути відбитком, то він є відбитком не скороминучих форм людського існування, а чогось глибшого, якоїсь потаємної суті людини...» [23, с. 169]. Творчість багатьох українських поетів яскраво засвідчують придатність віршованої форми сонета і для нашого сьогодення.

Сонети Яра Славутича

Почесне місце серед поетів-сонетистів посідає Яр Славутич. «Я за строгість форми, за точність рими, за прозорість думки», – говорить він [Цит. за: 64, с. 343]. Очевидно, це й зумовило його тяжіння до такої канонічної форми вірша як сонет. Вже в першій збірці поета «Співає колос», яка вийшла у світ улітку 1945 р. в Авгсбурсі (Баварія), були вміщені мальовничі «Херсонські сонети» і любовний цикл «Перше кохання», де переважна більшість поезій саме цього жанрового утворення. Пізніше з'явилися сонетні цикли «Запорожці» й «Карби» (збірка «Гомін віків», 1946), флорентійські сонети («Трофеї», 1963), «Полярні сонети» («Завойовники прерій», 1968), сонетами була оздоблена книжка «Мудрощі мандрів» (1972), представляє жанр сонетів і книжка «Шаблі тополь» (1992). Усього у творчому доробку Яра Славутича понад дві сотні сонетів, більшість з яких має довершену форму та зміст, багату образність, патріотичне звучання. П. Сорока вважає, що сонети є кращими, вершинними здобутками поетичної спадщини Яра Славутича і яскраво відбивають еволюцію його творчого зростання [55, с. 111]. В. Просалова вважає, що жанр сонета органічно відповідає авторській індивідуальності поета, що разом з прагненням довести його життєздатність, зумовило прихильність Яра Славутича до нього [45, с. 84]. Хоча сонети поета є переважно класичними, проте деякі з них можна назвати новаторськими. «Сонетарій митця визначається синтезуванням у рамках одного сонета різностопних ямбічних рядків, що, у свою чергу, уповільнює темп поезії, деконструє форму, використанням «хвостатих сонетів», сонетино тощо» [5, с. 100].

Показово, у вірші «Сонет (Definition)», що був написаний у 1977 р., Яр Славутич поетично інтерпретував поняття «сонет» (definition – з англ. визначення). Він порівнює його структуру із чіткою організацією збройних сил:

У двох катренах твориться квадрига

Із повнозбройних вояків – рядків [49, с. 326].

Чіткість розподілу ролей складових та міцність зв'язків між ними, як в армії, мають забезпечити пульсування крові у здійсненні естетичного призначення сонета. Поглиблюючи тему у першому терцеті, поет передає динаміку сонетного образу через систему епітетів: «... кована хода / Струнких колон, бадьора і тверда, / Гряде вперед визвольною стопою» [49, с. 326]. Асоціативно процитовані рядки спрямовують на таку ознаку сонета як антитеза: строгість форми не позбавляє свободи вислову думки, свободи вибору віршованої метрики. Метафорично тему значимості повноправності чіткого структурування сонета винесено у фінальний терцет «Сонета (Definition)», що є (змістовно) вказівкою на вагомість сонетного узагальнення, композиційно ж у творі цей тривірш за своєю функцією і є сонетним замком:

Який нестрим! Як повняться права!

О як гуде дзвінка напруга бою,

Коли, мов кулі, б'ють палкі слова! [49, с. 326].

Варто зазначити, що процес художньо-естетичного формування Яра Славутича, за твердженням самого автора, йшов через поезію «неокласиків»: «... я став прихильником, уже в студентські роки, Максима Рильського та інших неокласиків, а по війні – трохи послідовником Михайла Ореста (але без його пантеїзму), почасти О. Ольжича. Засвоївши їхні стилістичні здобутки, я прагнув стати державотворцем у поезії, возвеличником Гетьманства, козацького героїзму» [52, с. 307]. Продовжуючи традиції їх сонетярства, Яр Славутич сповна використав можливості сонета, звертаючись до щемливих згадок про незабутні дитячі роки. Поезії «Навесні», «Став», «Кавуни», «Вечір», «Липнева ніч», «Удосвіта», «Мариво», «Посуха»,

«Гарманування» – це «зразки класичного сонета з вишуканими двома катренами та двома терцетами, у яких використано п'ятистопний ямб і два види рим (abba/abba /ddc/ece; baab/baaz ee) із п'яти, властивих для Славутичевих сонетів» [14].

Сонети Яра Славутича характеризуються дисциплінованістю поетичного мовлення, чіткістю строфічної визначеності. Як зазначає М. Пентиліук, «звукова, семантична й синтаксична організація поетичного тексту перебуває в нерозривному зв'язку з образною системою та ідейно-смісловим змістом творчості письменника» [40, с. 123]. Композиція сонетів Яра Славутича описового типу: сюжет вибудовується «у формі розповіді, що набирає вигляду опису думок, вражень, почуттів, окремих картин, навіяних роздумами та переживаннями ліричного героя. Сукупність зв'язків між окремими елементами цього опису й формує описовий тип композиційної організації художнього твору» [8, с. 244].

За формою сонети Яра Славутича є класичними, італійськими: складаються з двох чотиривіршів (катренів) та двох тривіршів (терцетів). Збережено і композиційні елементи класичного сонета. Перший чотиривірш є своєрідною експозицією, у ній маємо виклад теми, при цьому визначення теми нерідко винесено в заголовок, підтверджено першими рядками твору. У другому чотиривірші розвиток теми поглиблюється, іноді за принципом протилежності. Перший тривірш – синтез тези-антитези в розв'язанні теми, а наступний тривірш – підсумок, висновок, поетичний роздум автора, тобто так званий «сонетний замок». Наприклад, у сонеті «Липнева ніч» схема розгортання внутрішньої дії така: у першому катрені розкривається бажання зупинити благословенну мить життя, у другому – спостерігається несподіваний асоціативний перепад, адже йдеться про боротьбу в природі, що проектується на людське життя. Перший терцет акцентує сферу людських надій. У другому терцеті спостерігається нагнітання емоцій. В останньому рядку сонета сполучаються життя природи та життя людини: «Щоби в душі Херсонщина жила» [49, с. 26].

Повертаючись до вищенаведеної думки про подвійну роль сонета (як строфічної форми та жанру), можна сказати, що жанрова концепція віршів Яра Славутича визначається естетичними параметрами власне сонета. Водночас, як наголошує І. Качуровський, що сонет, поряд з октавою, є найулюбленішою строфою поета [22, с. 82]. Сонети Яра Славутича написані переважно п'ятистопним ямбом. До шестистопного автор звертається здебільшого тільки у сонетних замках (що зустрічалось і у творчості М. Зерова), наприклад: «Тебе увічнила твоя козацька Слава»

Сонети Яра Славутича різноманітні за тематикою. Саме в розширенні тематики сонетів і проявляється його новаторство. У них порушено проблеми естетичні, етичні, політичні. «Тут життя людини у всіх іпостасях, у її діяннях, мріях, із почуттями й духовним святом; тут минуле й сучасне, філософські проблеми буття, власні болі й сумніви; тут історіософська концепція України; тут тема митця й мистецтва та його ролі у визволенні народу з-під колоніального й духовного гніту» [60, с. 112]. Сонети Яра Славутича можна поділити на такі тематичні групи:

- пейзажні сонети;
- сонети на любовну тему;
- громадсько-політичні сонети;
- сонети на історичну тематику;
- сонети на тему інших країн.

Назви тематичних груп зумовлено макротемами творчості Яра Славутича. Серед них є досить багато мікротем, пов'язаних між собою. Для кожної характерна дидактична здатність.

До перших двох тематичних груп належать переважно ранні сонети Яра Славутича, що увійшли до збірки «Співає колос», у якій домінували твори про реалії мирного часу. К. Волинський вбачає у ранніх поетичних творах вияв голосу сина степу, котрий «коренями міцно і глибоко проростає в рідному народному ґрунті» [7, с. 73], вихованого в праці на ньому, залюбленого в ту працю, степове привілля, неповторні чари придніпрового краю. Коли все це

таке рідне, життєдайне було відібране й спаплюжене, то воно стало для поета ще більш дорожчим та ріднішим, незабутнім на все подальше життя. Так сформувався «неповторний поет херсонського степу, який з перших кроків у літературі прямо заявив про свою незрадливу любов до рідного краю, одвічну відданість йому» [7, с. 77]. Взагалі, у ранній ліриці Яра Славутича виразно простежується відчуття гармонії природи, яке становить найприкметнішу з ознак світосприйняття українця. Як зазначає М. Пентиліук, Яр Славутич у цьому продовжує традиції Т. Г. Шевченка, доповнюючи образ України новими деталями, співвідносними з новими умовами життя, і досягає високої художньої напруги [40, с. 124]. Для Яра Славутича поезія стала своєрідною формою єднання з батьківщиною. У природі Канади та інших країн, де бував поет, він відшукує паралелі з Україною.

Сонети Яра Славутича прості і водночас витончені. Багато дослідників (В. Чапленко, М. Щербак, Ю. Бойко, Г. Клочек та ін.) відзначають їх подібність до поезій М. Рильського: «такий же високий, класичний стиль» [34, с. 41]. Цю думку заперечує В. Державин (а за ним і П. Сорока). Він не бачить у збірці «Співає колос» стилістичних наближень до неокласицизму, хоча й не заперечує його впливу на поета: «ні правильний сонет, ні складніші тріолети, ронделі, рондо, що спокусили були молодого автора, не становлять монополії київських неокласиків <...>. Традиційний реалізм тяжить над тематикою й стилем цілої книжки, лише подеколи будучи порушеним несподіваними, умовно кажучи, «ілюзійністичними» образами <...>, що в них уже виявляється щось ніби від індивідуальної манери» [13, с. 24].

І все ж у поезії Яра Славутича і М. Рильського багато спільного. Насамперед це стосується теми ранньої творчості українського поета з Канади – природи рідного краю, через образ якої виявляється любов до Батьківщини. І М. Рильський, і Яр Славутич майстерно використовують різноманітні тропи (особливо метафори), опоетизовуючи пори року в українському степу, різні явища природи, наприклад:

М. Рильський “Людськість”:

Червонобоким яблуком округлим
Скотився день, дорісший і тяжкий,
І ніч повільним помахом руки
Широкі тіні чорним пише вуглем
[46, с. 52].

Яр Славутич “Вечір”:

В густі жита, під мирними хмарками,
Втопає сонце; свіжий вітровий
Спішить над яр, хитнувши деревій,
І, як пустун, погойдує квітками
[49, с. 26].

У сонетах автори майстерно змалювали захід сонця. Ці картини мальовничі і кольористичні. У вірші М. Рильського асоціативно виникає уявлення про перехід від червоного до чорного кольорів, у Яра Славутича – червоний та його поступове потемніння, але чорного кольору немає.

У М. Рильського є цикл “Чернігівські сонети”. У них зображується чудове місто Чернігів. Поет мальовничо описав місцезнаходження Чернігова на теренах України:

На березі хвилястої Десни,
Де білі піски й дерева зелені,
Де слід віків одкопували вчені,
Стояло місто, оповите в сні [46, с. 99].

У Яра Славутича також присутній мотив великого міста – Запоріжжя. Зустрічаємо його у сонеті “Її відсутність” циклу “Перше кохання”. Як і у М. Рильського, у Яра Славутича місто оповите, але не в сні, а в зорі:

Повите в зорі, місто Запоріжжя
Переді мною спало – на виду [49, с. 32].

Ще одна тема, яка єднає Яра Славутича і М. Рильського – мотив прощання з рідним краєм, від’їзд на чужину. Вона зустрічається у таких творах поетів як “Станція Долинська” у поета діаспори і “Мандрівка” у неокласика. У М. Рильського ця тема більше відтінена настроєм суму, ніж у Яра Славутича:

“Мандрівка” М. Рильського:

Сльозу ховаючи, - а вже хисткі сліди

“Станція Долинська” Яра Славутича:

Громи гриміли з райдужних воріт,

Між хвилями стерно рисує шумовите... Прощайте, береги! Прощай, знайомий світе! [46, с. 80].	Гув паротяг, і станція, мов мати, Мене, малого, випускала в світ [49, с. 29].
---	---

У поезіях обох письменників наявний образ шляху в нове, невідоме життя. М. Рильський звернувся до теми морської поїздки, а Яр Славутич – до залізничної. У першого домінантним є образ берега, у другого – станція, у цьому простежується певний паралелізм (станція – в межах Землі).

Як показує короткий аналіз, у сонетах М. Рильського та Яра Славутича є багато спільних рис. Але це ніяк не говорить про пряме наслідування українським поетом з діаспори свого попередника. Отже, можна справедливо ствердити, що думка дослідників, які вбачали схожість поетики обох письменників, є правильною. А протилежну думку В. Державина можна вважати цілком суб'єктивною.

Важливе місце серед пейзажних сонетів Яра Славутича посідає цикл «Херсонські сонети», в яких центральним є образ степу як втілення малої батьківщини, адже Яр Славутич родом із херсонського степу. Як зазначає Т. Назаренко, «Херсонські сонети» відрізняє внутрішня єдність, вони сприймаються як завершений цикл, де поезії, «мов намистинки на разку, взаємно доповнюють одна одну, подаючи широку картину українського степу з його південним буянням і п'янкими пахощами, ясним простором і неосяжністю обріїв» [35, с. 17].

У сонетах Яра Славутича образ степу уособлює образ України. Як відомо, пейзажний образ степу є наскрізним в українській літературі, в народних піснях. Активний він і в поезії першої половини XIX ст. у творчості поетів-романтиків, де в центральній позиції картини степу, переважно Слобожанщини, а пізніше – у творах М. Старицького та інших письменників. Поетами степу у літературі XX ст. називають Ю. Яновського, О. Гончара, Т. Масенка. Головні секрети відтворення художньої тайни картин степу, на думку Г. Клочека, полягають у тонкому учудненні його деталей, його ледь помітної гіперболізації, завдяки яким вони сприймаються загостреніше і яскравіше [25, с. 5].

Яр Славутич – помітна постать серед поетів, заангажованих природою рідного степового краю. Використання архетипічного зміст образу степу зумовлено насамперед біографією поета. Херсонські степи – символ безмежності і безпосередня вказівка на простір батьківщини, що уточнюється зооморфними образами, функціонально підпорядкованими означенню української природи. Такий підхід до зображення України характерний для ранньої творчості Яра Славутича. За словами Т. Щерби, яка б проблема не хвилювала митця, якої б теми він не торкався – скрізь і завжди степовий «простір-світогляд» супроводжує поета, насичує все його творче життя: «Степ – це своєрідна призма, крізь яку він дивиться на навколишній світ. Степ – це мірило всього позитивного й негативного в його житті» [67, с. 58]. Чільне місце у «степовому» поетичному доробку Яра Славутича посідає сонет «Степи Херсонщини», де у розвитку теми рідного краю, пам'яті про нього на чужині у цьому вірші в активній позиції образи степу, поля і верби: У першому чотиривірші акцентовано тему рідного краю, пам'яті про нього на чужині:

Степи Херсонщини, поля питимі,
Соломоверхі клуні на току,
Розлогі верби в ранішньому димі, –
Вас не забуду на своїм віку! [49, с. 23].

Окреслена в ньому характеристика степу, домінантним в якій є образ краси, побудована на пейзажних деталях. Вона розгортається в наступній строфі. Пейзажні деталі поєднують ліричного героя з рідною землею, він наче перебуває в одному життєвому ритмі з нею, а сила рідної землі – це і його сила. Пізнання природного ареалу (поля, верби, осоки) створює відчуття гармонії, краси, довершеності. Ці відчуття передаються автором завдяки використанню влучних поетичних метафор: «Дзвенить бджола у рвійному нестримі» [49, с.23]; «А рідну землю, що мене зростила» [49, с. 23]; «Несуть батьки журбу свою гірку» [49, с. 23]. В останніх двох рядках поезії виникає мотив журби:

Несуть батьки журбу свою гірку

В степи Херсонщини, степи родимі [49, с. 23].

Асоціативно в них заковано думку про соціальні суперечності світу. Антитеза краса-журба переключає голос ліричного «Я» на інший мотив – любові до батьківщини, у розвитку якого автор сягає високої емоційної напруги (магія сонетного лаконізму), що органічно підводить до тези – ствердження. В останньому терцеті вияскравлюється опозиція чужина – Батьківщина:

А рідну землю, що мене зростила,
На боротьбу за життєдайні дні,
Я над усе люблю на чужині! [49, с.23].

Ця опозиція несе у собі автобіографічне навантаження, адже під час написання сонета над автором реально нависла загроза вимушено розпрощатися з рідними степами Херсонщини, де пройшло його дитинство. У подальших творах, написаних в еміграції, також відчувається ця опозиція. Мажорне світобачення молодого поета, що виявилось у поетизації рідної землі, в апофеозі її краси і гармонії, перш за все породжене високим патріотизмом. Образ степу проходить через усю подальшу творчість Яра Славутича.

Визначальним «секретом» художньої творчості Яра Славутича, втіленим у пейзажних сонетах (у першу чергу в циклі «Херсонські сонети»), є психологізм вираження авторської любові до рідного краю, до рідної Херсонщини. Це не просто банальна фраза, як зазначає Г. Ключек, а цілком природне бажання кожної емоційно чутливої особистості, схильної до самовираження [25, с. 9].

Часто образ батьківщини конкретизується за допомогою географічних реалій. «Традиційним і стилістично виправданим засобом поетичної конкретизації образу рідної землі є також уживання топонімів, що досить характерне для творчості поетів українського зарубіжжя» [10], – зауважує Г. Грицик. Дійсно, у спогадах ліричного героя Яра Славутича рідний край окреслено географічними мітами простору його дитинства і юності:

Стоять же Красний Кут і Кривий Ріг,
Новошевченкове і Благодатне,

Що їх я в сивій пам'яті зберіг [49, с. 393].

Як зазначає Н. Сологуб, образ України в поезії Яра Славутича асоціюється з мальовничою природою, що стимульовано вживанням назв реалій за українською семантикою [52, с. 21]. Так, у сонеті «Навесні» актуалізовано назви тварин, птахів, характерних для побуту українського села:

Полноє хитрий кіт за горобцями,
Горланить півень, кури на черві
Свої дзьоби наповнюють криві [49, с. 24].

Образи тварин та птахів персоніфіковані. Для підсилення емоційного враження та вияву ставлення ліричного героя до природи автор використовує літоту: «Жартують цуцики, по голові – / Один на одного із пазурцями!» [49, с. 24]; «Раптово бекнув слинявий бичок / І перекинув з пійлом шапличок» [49, с. 24]. У сонеті «Став» центральним є образ коропа – «володаря» «царства голубого», у поезії «Вечір» – образ птаха, що пов'язаний із небесною стихією. Яр Славутич не конкретизує вид птаха, але асоціативно виникають образи лелеки або жайворонка, характерних для українського степу.

У пейзажних сонетах поет виявив свою неординарну здатність естетизувати український степ, передавати своє зачарування силою родючості рідної землі. У більшості пейзажних сонетів Яра Славутича, наче в «стоп-кадрі», зосереджено увагу на одному моменті зі стану степу. Такий прийом є елементом неокласицизму. Наприклад, у сонеті «Степи Херсонщини» виділено образ, оповитого туманом ранкового південного степу. Таке виділення Г. Клочек порівнює із «живописною картиною», що «випромінює» естетичну енергію [25, с. 14]. До речі, прийом «стоп-кадру» більше поширений у японській та китайській поезії, ніж у європейській. Як зазначає В. Просалова, підкреслюючи чарівність та неповторність відтворення в поезії Яра Славутича кожної миті, наголошує на вагомості в ній зорових образів у передачі відчуттів людини [45, с. 84]. Наприклад, у сонеті «Вечір» за допомогою персоніфікації, метафор, кольористичних образів створюється картина заходу сонця.

Яр Славутич досягає високої поетизації вечора завдяки використанню багатьох тропів: порівняння: «**Мов буйна повінь**, половіє лан!» і «Виходить пружний місяць, **мов козак на стежу**» [49, с. 26]; літоти: «В густі жита, під мирними **хмарками**» [49, с. 26]; метафори: «Де **буде сон** у тіні молодій / **Морити очі** тихими верхами» [49, с. 26]; «**Втопає сонце...**» [49, с. 26]; персоніфікації: «**Виходить місяць**, мов козак на стежку» [49, с. 26]. Засобами поетики пейзажних сонетів Яра Славутича є мажорний мовостиль, класична метрика, наявність музичне римування, метафоричність, гіперболізація, одномоментність сприйняття побаченого, широкомасштабність думки.

Любовна тематика нечасто розроблялась Яром Славутичем. Але й на цьому поприщі його можна назвати майстром. «Любосні» (Н. Никулина) сонети поета в основному склали цикл «Перше кохання» в збірці «Співає колос». Це «сонцесяйний сплеск людських почуттів, оспівування краси душевних взаємин, ще не затьмарених горем та випробуваннями» [55, с. 28]. Сонети циклу майстерні як з погляду форми, так і з погляду змісту. У любовно-інтимній ліриці домінуючою є одвічно характерна для українського народу особлива внутрішня цнотливість, делікатність погляду на найсильніші людські чуття і водночас найпотаємніші. Такої думки дотримується К. Волинський [7, с. 128]. В. Державин згадує протилежне сприйняття циклу «Перше кохання», зокрема, що свого часу він викликав проти себе закиди щодо «еротизму» і трохи не «порнографії» з боку «декого з могіканів передпотопного клерикалізму – щирих репрезентантів тієї справді таки «провінційальної» суспільности, «для якої вершком творчости були всілякі оповідання з ріжними моральними напучуваннями, добрими примірами і дешевеньким героїзмом» [13, с. 25]. Погодитись з такими негативними оцінками не можна. Як із твердженням, що поезії Яра Славутича часом нагадують «прозу в віршах» П. Маляра, який вважає цикл «Перше кохання» більш прозаїчним за своїми фрагментами-малюнками. Вони скоріше є малюнками враження, ніж експресією почуття [30, с. 31]. Любовна лірика у циклі «Перше кохання» Яра Славутича впливає з його власних ліричних почувань. Це не емоційний виплеск божевільного

кохання, що переповнює серце ліричного героя до країв, а своєрідні портрети, в яких опоетизовано риси і чесноти коханої дівчини або ті почуття, які викликає в юнацькій душі спілкування з нею («Її очі», «Її вуста», «Її коса», «Її стан», «Її відсутність», «Її прихід»).

Образ коханої ліричного героя в сонетах Яра Славутича циклу «Перше кохання» багатогранно ніби віддзеркалюється через українську природу, що дало підстави Н. Никуліній відзначити національний «колерит» сонетів циклу, традиційне в них. «Українськість цих сонетів органічна. Вона проявляється у самому світобаченні поета» [38, с. 69]. Атрибутику українського пейзажу традиційно автор уводить в систему порівнянь у зображенні краси коханої. Одухотворені картини природи допомагають поетові передати глибину почуттів ліричного героя. Яр Славутич використовує влучні опоетизовані метафори, в основі яких природні образи. Наприклад, у сонеті «Її коса»:

Зривав я квіти, вибрівши на кручу,
Де материнки з вітром бороття,
щоб між гілля, що пнеться без пуття,
Знайти шипшину, повну і пахучу [49, с. 30].

Чи в сонеті «Її стан»:

Втихає вітер, замовкають птиці,
І найстрункіші задрять дерева;
Лискучим шовком клониться трава,
Коли ходу почує чарівниці [49, с. 31].

Нерідко поет використовує перифрази, наприклад, «Я так жадав **туди, де всі чуття / На придніпровім росянім просторі / Бере чебрець у владне здобуття**» [49, с. 32]. Розгортаючи тему кохання, Яр Славутич широко користується кольористичними характеристиками. Усі вірші наповнені яскравими барвами. Часто відчуття цих кольорів виникає асоціативно, найчастіше за допомогою порівнянь та метафор. Кольорова палітра почуттів ліричного героя найяскравіше представлена такими барвами:

- жовтою: «Немов незгасний Прометеїв дар, / Неначе блискавка з ударом грому» [49, с. 29];
- синьою: «Частіш!» – аж блідне синій молодик» [49, с. 30];
- зеленою: «Лискучим шовком клониться трава» [49, с. 31];
- червоною: «Вони свій келих, мов троянд вінок, / Мені несуть, щоб випив і не встояв» [49, с. 30]; «Як шепіт вишні у знемозі чулій» [49, с. 31].

Яскравий палітрі кольорів протистоїть дещо похмуре, сіре «нових будинків цементне покрижжя» [49, с. 32], яке несе на собі драматичне, дещо потворне естетичне почуття.

Яр Славутич у кожному сонеті циклу «Перше кохання» наголошує на якійсь певній рисі, деталі її зовнішності дівчини, що найчастіше винесені в заголовок (очі, вуста), «Якщо зважити на послідовність назв, – наголошує Н. Никулина, – то може здатися, що поет іде у віршах від споглядальних спокійніших сприймань до вибуху чуттєвого єднання двох закоханих» [38, с. 67-68]. Але ж у сукупності ці сонети формують цілісний образ, що співвідноситься з народнопоетичним образом української чорноокої, чорнобрової дівчини з типовими ознаками: «карі очі», «коса до пояса». Цікаво, що в характеристиці образу коси автор виходить за традиційні рамки: у нього коса «Як дужа темінь дощової ночі» [49, с. 29], «я темна туча» – «Я розплітав її, товсту й важучу, <...> І відкидав на стан, як темну тучу» [49, с. 30]. Традиційно довге волосся вважається окрасою дівчини. Саме тому ліричний герой із замилюванням розглядає і пестить коли коханої. У цілому тональність «любосних» сонетів відтворює велику радість кохання. Емоційний струмінь (пафос захоплення коханою, відчуття стану закоханості, зумовленого ним здивування) досягається відповідною, характерною для класичного сонета, інструментовкою вірша (поет дотримується традиційного римування рядків; переважає чоловіча рима тощо).

Сонети Яра Славутича здебільшого мають філософське, дидактичне спрямування. У них поет «морально-філософський зміст найчастіше пропускає

через призму власного досвіду, а ліричні описи – через особисті душевні переживання» [55, с. 119].

Однією із концептуальних рис лірики Яра Славутича, як і більшості поетів української діаспори в Канаді, є історіософічність. Як правило, вона оприявнюється на рівні згадок про історичні події. Внаслідок цього образ України в ній справедливо розглядається як скарбниця «історичної пам'яті та асоціацій, місцем, де жили, працювали, молились і боролися «наші» мудреці, святі й герої. Все це робить рідний край унікальним» [6, с. 18]. Аналізуючи образ батьківщини в поезії Яра Славутича, Я. Розумний виділяє декілька періодів історичного часу, зафіксованих у ній:

- 1) доба революції та міжвоєнний час;
- 2) період напередодні Другої світової війни;
- 3) «батьківщина воєнного біженця, складена зі споминів і фрагментів минулого, переважно світлого з його героїзмом і оптимізмом» [47, с. 172].

У творчості Яра Славутича історичний вектор України репрезентований досить чітко. «Історіософія – глибинна основа світовідчуття автора» [15, с. 53]. У поетичних збірках «Гомін віків», «Маєстат», «Правдоносці» Яр Славутич віддзеркалює український національний характер і дух історії від найдавніших часів до сьогодення. Його цікавить праісторія України як духовний досвід для сучасників. Так, ліричний герой сонета «Прапредки» висловлює настанову молодому поколінню, уособленням якого є образ юнака:

Юначе, гордий красним родоводом,
Віків прадавніх розганяй туман
І слався кров'ю уличів-полян! [49, с. 71].

Для ліричного героя поезії Яра Славутича звернення до історії рідного народу – пошук джерела «потуги» та «зваги» для новітніх борців за визволення України. «У творах поета веселкою переливаються історичні події, постаті, чути тугу за минулою славою, а також докори тим, які зневажають рідних прапредків, свою історію та нашу культуру» [66, с. 63], – зауважує С. Шумський. Звертаючись

до історії України, поет відтворює реалії різних історичних епох на українських землях – від Трипілья та Скіфії до початку ХХІ ст.

Як зазначає Я. Розумний, історична Україна Яра Славутича, як правило, героїчна [47, с. 50]. С. Долинська наголошує на тому, що Яр Славутич «цілеспрямовано проводить думку про те, що нашим предкам не бракувало героїзму. Беззахисність географічного положення рідного краю змушувала їх весь час боротися за свою волю і незалежність. Тож для автора немає сумніву, де його сучасники мають шукати джерела героїзму» [15, с. 53]. Поет насамперед апелює до козацької доби, називаючи козаків «синами степів», «орлами під небесами». На думку дослідниці мови творів Яра Славутича Н. Сологуб, «як ідеал політичного устрою, символ волі постає в поезіях Яра Славутича Гетьманщина» [54, с. 32]. Свідченням цього є й вірші його збірки «Гомін віків». Поезіям циклу «Запорожці» із цієї збірки притаманний героїчний, піднесений пафос, у них опоетизовано лицарські якості захисників народу. Так, у сонеті «Січовик», що відкриває цикл, розгорнуто мотив героїзму козака, що розкривається у терцетах:

Козак, боронячи в бою бунчук,
Готов зазнати стільки смертних мук,
Що будуть браття вічно поминати [49, с. 61].

Система традиційних символів (Січ – мати, кінь – друг, люлька – жона) завершує поетичний портрет козаків, у житті яких – походи, битви, відірваність від сім'ї заради захисту рідної країни:

Це ним гордиться рідна сторона:
Великий Луг – як батько, Січ – як мати,
І кінь – як друг, і люлька – як жона [49, с. 61].

(У наведеній строфі – алюзія на рядки народної пісні «Ой, Січ мати»: « Ой Січ – мати, а Великий Луг – батько, / Що в Лузі заробити, то в Січі пропити»). Ідея жертовності, яку втілює у творі Яр Славутич, зорієнтовує на концепцію

пам'яті: прожити життя в ім'я того, щоб залишитися в пам'яті наступних поколінь. Інколи поет гіперболізує силу героя, як у сонеті «Паливода»:

Подме на ліс – рославу ясени

Ворушать віти, мертвим сном поснулі [49, с. 62].

У циклі «Запорожці» Яр Славутич створює низку романтичних портретів запорожців, які залишилися в історії й у народнопоетичній творчості, їхні імена винесені у назви віршів: «Прудивус», «Паливода», «Вернигора», «Самійло Кішка» та ін. У цьому О. Астаф'єв вбачає часову послідовність згаданих у поезії подій, на які спроектований «колективний персонаж незалежної козацької держави з її історією і сторінками героїчної боротьби за незалежність» [4, с. 160]. У характеристиці козаків – героїв поезій – автор передусім відзначає такі риси, як мужність і відвагу. Так, Самійло Кішка постає у сонеті Яра Славутича в снах-мріях, тобто у внутрішньому освітленні. Герой перебуває у турецькій неволі і йому ввижається рідний край, козацьке життя, що свідчить про заповітне бажання побачити рідну Україну. Але він «з розпуки, / Поклавши стомлені на весла руки, / У снах сягає рідних берегів» [49, с. 66]. О. Астаф'єв зазначає, що «мужність у поетичному викладі Яра Славутича має два вияви: зовнішній і внутрішній» [4, с. 159]. Зовнішній розкривається у зображенні безстрашності козаків у боротьбі з ворогом, внутрішній – «це мужність супроти сил, що підточують державний організм» [4, с. 160].

Органічне поєднання таких виявів мужності поетично розгорнуто у сонетах «Хмельницький», «Присяга», «Напередодні», темою яких є визвольна війна, боротьба козацько-татарських сил із польсько-шляхетськими. Розвиток дії, подій у цих сонетах має місце у катренах; у терцетах – своєрідний підсумок діяльності козака. Наприклад, сонет «Хмельницький» побудований на діалозі між українським гетьманом та польським посланцем, який пропонує першому служити Польщі. Реакція героя (Хмельницького) на цю пропозицію – його відмова та рішення боротися за свободу України:

В своїм раю волю полягти,

Ніж по чужім у золоті пройти.

До зброї, козаки! [49, с. 68].

Далі – прийняття присяги та битва під Жовтими Водами. Заклик «до зброї» у першому терцеті змінюється викладом рішення героя в другому терцеті.

Через призму свідомості героїв – Б. Хмельницького та інших козаків – Яр Славутич передає і свій патріотизм. Стійкість героїв перед владою часу, поет розкриває не лише через фіксацію зору на деталях дії, а й через інтонацію сонета, що відзначається багатством тональності, темпоритму: Уже в першому сонеті збірки «Маєстат» він закликає згадати славні часи гетьманства, коли під проводом «лункої в віках Булави» з патріотичною наснагою боролися за рідну землю козаки:

О ви, що довіру забули!

Розкрийте глибинні чуття

Для саява, що знало минуле,

Що в творче веде майбуття [49, с., 153].

Таким чином поет намагається відродити у серцях нащадків славетних запорожців «дух предків», що можливо зумовить здобуття омріяної свободи народу та держави. Ідея гетьманства у його творчості співвідноситься з ідеєю української духовності. Збірний образ булави в поетичному циклі «Маєстат булави» – символ української національно-державної незалежності, у розкритті змісту якого вагомими є образи гетьманів (Богдан Хмельницький, Іван Мазепа. Петро Калнишевський та ін.).

Для жанру сонета не характерне повторення слів. Яр Славутич інколи відходить від цього правила. Наприклад, у сонеті «Присяга» він повторює дієслово «клянусь» для передачі патріотичного настрою козаків, їх безмежної любові до батьківщини та ненависті до ворогів:

Клянусь життям. На всі віки віків

Мене в бою нікому не збороти.

Клянусь душею. Лядської звіроти

Не допущу до рідних городків [49, с. 68].

Поет прославляє звитягу січовиків, які в його уяві є носіями волі та незалежності. Б. Харчук у статті «Слово і народ» писав: «За нами – немовкна історія. Вона продовжиться, стане і буде на наших кістках – жива й невмируща, її свідчення невмолимі, як блискавка у найпохмурнішому небі: вона розтинає їх знаками вогню, полум'яно освітлює землю, небо і свідчить: вона – історія» [61, с. 3]. До цієї історії звертається український поет з Канади, проектуючи її на сучасність. У збірці «Маєстат» Яр Славутич розглядає лицарську звитягу як приклад для наслідування та натхнення:

Хрещатий меч на красному щиті,
Блиск панцера й звитяга заборولا
Через віки, як мудрість ясночола,
Мене в труднім наснажують житті [49, с. 155].

До речі, поет неодноразово вживає образ меча. Так, засуджуючи московський шовінізм Яр Славутич прославляє двосічний меч як символ боротьби українського народу за свою волю і незалежність:

Двосічний меч в обрамленні Тризуба,
Звитяг берло, ми вгору підняли –
Прийдешня воля із неволь хули
І для загарбників сувора згуба [49, с. 81].

З мечем письменника порівнює перо, вважаючи його через зв'язок із словом зброєю для захисту культури не менш вагомим, ніж вогнепальне. У вступній статті до книги «Меч і перо» Яр Славутич пише: «Меч – оборона національної літератури та її питомих особливостей, також насвітлення її стану під царським, опісля радянським устроєм. Перо з павича символізує для мене естетичну категорію нашого письменства, показ його раси й манірності» [50, с. 106].

У сонетах на історичну тематику Яр Славутич нерідко звертався до фольклорної символіки. Це вже згадані Січ мати, кінь – друг та ін. Образ Савур-могили з однойменного вірша як і в козацькій традиції – символ волі.

Аналогічно зображена сцена сходження на Савур-могилу, яка у наступних сонетах циклу «Карби» екстраполюється на події недалекого минулого:

Могила зводиться, надалеки,
Щоб міг з-над неї мандрівник завзятий
Всю Україну зором осягати [49, с. 71].

У контексті змісту циклу ця сцена набуває психологічної експресії, адже з Україною прощаються її діти, відчужені від рідного краю. Відчуття переслідувань тих, хто перебував на окупованій фашистами території або в полоні радянської влади, змушували їх шукати долі в чужому краю. Так, у сонеті «Полонені» Яр Славутич передав всю складність ситуації, коли від полонених свої відмовились, а чужі також не приймають. Автор афористично узагальнив таке становище в сонетному замку: «Позаду – зрада, попереду – смерть» [49, с. 77]. У сонетному мініциклі «1943» Яр Славутич, акцентуючи страждання окремого індивіда, розгортає мотив долі змученої війною землі. «Поет володіє даром непомітно переключати увагу з зовнішніх ознак на внутрішні, поєднувати граничну конкретність з узагальненням» [45, с. 87], – справедливо зауважує В. Просалова.

Однією зі складових макротемати історії України у сонетах Яра Славутича є тема війни. І. Качуровський у праці «Генерика і архітектоніка» зупиняється на проблемі співвідношення війни та поезії й виділяє декілька варіантів їх взаємодії:

- 1) війна нищить поетів і поезію;
- 2) війна дає матеріал для поезії;
- 3) війна залишається поза увагою поетів;
- 4) війна стає стимулом для розвитку поезії [21, с. 197].

У творчості Яра Славутича, якщо йти за наведеною класифікацією, простежуються два підходи: «війна дає матеріал для поезії» та «війна стає стимулом для розвитку поезії, для її поширення» [21, с. 197]. У творчості поета матеріалом для поезії стали війни часів козаччини: визвольна війна Б. Хмельницького проти Речі Посполитої та боротьба проти Московської

імперії І. Мазепи, в контексті яких виокреслюється авторська концепція України. Зображуючи Україну часів козаччини, Яр Славутич перекидає місток до подій ХХ ст. – громадянської війни, голоду 1933 р., другої світової війни та після неї. «Охоплюючи поглядом художника ХХ століття, поет чітко вирізняє найважливіші моменти у процесі відродження українства (поява і занепад УНР, виникнення й діяльність ОУН, державницький спалах Карпатської України, боротьба УПА, рух правозахисництва 60–70-х рр., відновлення самостійної та соборної демократичної України 90-х років)» [37, с. 69]. Ці події означені образами окремих реальних постатей, активних їхніх учасників.

У сонетах збірки «Шаблі тополь», за словами М. Ткачука, звучить «бунт проти колоніального становища України, що руйнувало цілісність української душі, її ментальність, цілісність людини, її волелюбність» [60, с. 112]. Герої цих сонетів – вольові люди, національно свідомі борці проти поневолення українського народу. Яра Славутича турбувала тема життя народу в умовах тоталітарної системи. Варто зазначити, що «музу Яра Славутича на тлі української діаспорної поезії завжди вирізняв войовничий пафос» [14]. Його поезія засвідчує виразну антирадянську позицію автора. «У нього ненависть до Москви, запеклого ворога української самостійності, така ж велика, як і в Є. Маланюка» [14]. Показовою є збірка «Живі смолоскипи», де показано факти нищення владою цвіту української нації.

«Золотими автографами вічності» [55, с. 116] П. Сорока називає сонети Яра Славутича, присвячені діячам української культури, визначним письменникам і громадським діячам, серед яких Чорновіл, Караванський, Мороз, Світличний, Світлична та ін. Більшість з цих віршів увійшли до циклу «Карби» («Лук'яненко», «Стус», «Макух» та ін.). «Це своєрідні штрихи до портретів видатних людей, громадське та особисте життя яких добре відоме» [55, с. 116]. Яр Славутич намагається розкрити характер своїх героїв, звертаючись до їх біографії, виражаючи своє ставлення до них. Як правило, у них виділено знакову рису чи вчинок, дію, реалію стану. Вони несуть у собі прометеївський вогонь і задля свободи здатні до самопожертви: «Падають

жертви без ліку – / Віра зростає з палань» [49, с. 278]. Наприклад, В. Стусу присвячено два сонета («Стус» (1981) і «Стусові криниця» (1991)), в обох автор ушляковує героя за непокору, нескореність владі:

Хвала тому, хто дій сувору твердь
Несе, як свято, різь тюремні будні,
На скін призначену здолавши смерть! [49, с. 282].

За допомогою специфічних засобів метафоризації Яр Славутич оспівує нездоланність духу поета, який загинув у концтаборах, але не скорився долі.

У сонеті про Левка Лук'яненка – члена-засновника Української Гельсинської Групи – згадано його правозахисний маніфест, у якому:

Прийнявши спадщини прадавній дар,
Ступає вольности державне право [49, с. 279].

Захоплюючись мужністю ліричного героя, поет використовує влучні метафори, підсилюючи їх звучання використанням старослов'янizmів, типу «орди потоптали», «пасинків потали» тощо. У сонеті «Чорновіл» поет звертається до майбутнього провідника Народного Руху України як новітнього Самовидця, закликає старанно збирати все, що знадобиться у майбутній незалежній Україні. Використовуючи градацію і полісиндетон («трус, арешти й допити, в'язниця», «таємні вбивства і шпигунський рух»), поет відтворює період дестабілізації та суспільних потрясінь.

У поезії «Сверстюк» Яра Славутич метафоризує партійну номенклатуру в образах шакалів, підкреслюючи, що настає нова пора – пора Сверстюків, Чорноволів, Лук'яненків. Сповнена драматизму сцена самоспалення В. Макухи з Карпат на майдані Святої Софії в Києві:

Палає полум'ям Василь Макух,
Рознявши гнівно руки на майдані [49, с. 283].

У деталях події, жесті героя втілено протест проти «законного беззаконня» та атеїзму, що став руїною родинного життя, життя людини. «Ті, що не цікавляться наукою Нового Заповіту, може, й не повірять у те, що «піднебесні

духи темряви і злоби» перелітають через Атлантийський океан і перевозять зі Східної Європи ту «темряву й злобу», всіма можливими засобами до вільної країни Вашингтона, і молоді люди спляють себе, подібно як Василь Макух в Києві», – писав про цю подію Гр. Домашовець [16, с. 329].

Таким чином, Яр Славутич у сонетах на історичну тему заглиблюється в історію, проводячи паралелі між минулим та сучасним України. «Задум Яра Славутича – художньо осмислити згубні для рідного народу наслідки "чорної доби", висловити наболілі думки про його "геройський змаг", донести свою віру в його духовне відродження – вимагав великого напруження поетичного слова: сконденсованого, пристрасного, поетично-насиченого» [14]. Історичні і національно-державницькі сонети Яра Славутича написані переважно в традиційному ключі. У них домінує настрій туги й смутку, серед провідних емоцій – праведний гнів і біль.

Звертався український поет з Канади і до історії та культури інших регіонів світу. «Пильне, жадібно шукаюче істини око Славутича прозирає аж у праорійську (праукраїнську) історичну пітьму, приглядається до шумерської, давньоіндійської, античної та середньовічної цивілізацій, мружиться від світла епохи Відродження і плаче від побаченого в новітніх дикунсько-злочинних вертепах та вавилоні» [63, с. 100]. Це стосується сонетів, які написав поет під час своїх мандрів, і які увійшли до збірок «Маєстат», «Завойовники прерій», «Мудрощі мандрів». Так, Італії присвячено цикл «Флорентійські сонети», у якому Яр Славутич «щедро послуговується високою патетикою, ренесансовою вишуканістю, що співзвучна з «вельможним стилем» (*dolce stil*)» [55, с. 117]. Один з сонетів поета починається рядками, які вказують на поетичність стилю: «О, *dolche stil nuovo* – красний стиль, / Земного слова неземна краса» [49, с. 174].

Яр Славутич не міг оминути образів видатних діячів італійської культури:

Литво Челліні й пензель Рафаеля,
І Мікельанджеля міткий зубок
Плетуть Firenze вічності вінок [49, с. 172].

Один сонет присвятив Яр Славутич Данте. Варто зазначити, що український поет з Канади не перший, хто у сонетах оспівував видатних діячів культури Італії. Так, до образів Данте, Челліні та ін. звертався Л. Мосендз. «Мосендз жив у культурі світу» [11, с. 70]. Ці слова можна з упевненістю сказати і про Яра Славутича. Згадує поет і українських діячів культури, що відвідували Італію, зокрема в сонетах «Куліш у Венеції», «Онацький у Римі» та ін. Деякі сонети мають урочистий піднесений пафос, що наближає їх до жанру оди, наприклад, «Рим – велич, а Флоренція – краса!».

У сонетах Яра Славутича – майже вся Європа: «Стокгольм», «Кельнський собор», «Waterloo», «Візантія»; значна частина Азії: «Ганга», «в ясних снігах пречисті Гімалаї...», «Шіраз», «Вавилон», «Гебрейське кладовище»; Американський континент: «Нью-Йорк», «До читачів Чикаго»; і навіть Африка: «Єгипетський обеліск». У деяких сонетах автор асоціативно проводить паралелі із Україною, зокрема через образи птахів. Зокрема опозиція чужина-батьківщина простежується у сонеті «Лелеки», у якому образом-персонажем є лелека, що повернувся з далекого африканського краю до рідного степу, де «на давній клуні – скільки то вже літ! – / Гніздо чорніє кострубатим тілом» [49, с. 23]. Простір у сонеті визначено цілком конкретно: далекий «африканський світ» – Єгипет, рідний Херсонський степ – Україна. Яр Славутич розгортає тему зцілюючої сили рідної землі: лелека заморився, перебуваючи на чужині, а, повернувшись додому та перепочивши, «у зриві нестарім / На повну міць заклекотав, як грім» [49, с. 23]. Фізичний та емоційний стани лелеки акцентовано через порівняння пташиного співу із громом та лексему «снага», що несе в собі значення живильної сили: «З'явилась подруга в живній сназі» [49, с. 23]. Як відзначено А. Мойсеєнком, слово «снага» «з'являється надзвичайно часто саме у творах Яра Славутича про рідний край чи в тих, де отча земля отримує образні ремінісценції» [32, с. 4]. Асоціативно в зображенні лелеки виникає паралель «птахи та люди»: всі вони радіють поверненню на рідні терени.

Звичайно, центральне місце серед сонетів про не Україну посідають поезії про другу батьківщину поета. Канаді Яр Славутич присвятив цикл «Полярні сонети». Ці твори сповнені болем та тривогою людини, яка не втратила зв'язок з землею предків, але не має можливості там жити. Поет описує реалії життя емігрантів, історію заселення Канади першими українськими поселенцями та їх боротьбу за виживання на новій землі.

Лунавий дзвін степів Саскечевану
Стоїть, як сторож осяйних ланів,
Де предків голос гойно гомонів
Посеред пуш крізь довгий сон туману [49, с. 205].

Як зазначає В. Просалова, у «Полярних сонетах» «поет відчуває щось більше, присутніше, ваговитіше, ніж мінлива конкретика буднів» [45, с. 123]. Яр Славутич розгортає тему самовідданої праці – на засніжені простори лягла мозолиста, але ласкава до землі рука трударя. І вже у першому сонеті полярного циклу автор проголошує «хвалу та славу» мозолям долонь.

У «Північних сонетах» є протиставлення батьківщина-чужина, розпочате ще у першій збірці поета. Найкраще це виражається через порівняння природи Канади та України, зокрема в сонеті «Десь плаче праліс, як тотемний птах...». В Україні плаче навіть ліс, а це відчувається в Канаді справжніми синами своєї батьківщини: «А тут відлунюють ялини й сосни» [49, с. 207]. Є у Яра Славутича пейзажні сонети, присвячені опису краєвидів Канади. У центрі кожного такого сонета – сувора краса тундри як витвір арктичної природи. Яр Славутич вносить у літературу екзотику полярного саява і водночас заохочує канадських українців плекати свої рідні традиції. Так, наприклад, поет зображує північне саяво:

Коли замовне порив кореальний
І вщухне дощ, і вийде молодик, –
Заквітне полюс півночі астральний [49, с. 207].

Якщо в сонетах-пейзажах України Яр Славутич переважно описує весну та літо, то в творах про природу півночі – осінь та зиму: «Яскріють клени, – та багрець дубовий / Найбільш наллє до осені любови» [49, с. 207]; «Моя господа схована в снігах. / Лягли замети – як сагарські дюни» [49, с. 208]; «Зима – найкращий всесвіту різьбар» [49, с. 208]. «Суровий чар» «майстрині білобрової» викликає уявний образ України. Північний пейзаж відтінює красу степів, гаїв, долин і гір. Від того сонетам циклу притаманний сумний настрій. Асоціативно через протиставлення весна/літо-осінь/зима виникає опозиція батьківщина-чужина: на батьківщині ліричному героєві тепло, а на чужині, хоч і добре, вільно, але холодно.

Так само, як у «Флорентійських сонетах», у «Полярних сонетах» Яр Славутич розгортає тему «українські діячі культурні діячі за кордоном», зокрема в сонеті «Шевченко у Вінніпезі». Поет наголошує, що слава великого Кобзаря поширилась і за океан, де він є для емігрантів з України таким же світочем, як і для материкових українців. Він – символ боротьби за волю України:

Конайте, виродки! Варшавське шмаття,
Багно Москви, – нехай же вас поб'є,
Як Божий бич Тарасова прокляття! [49, с. 206].

Яр Славутич різко висловився на адресу загарбників України, що свідчить про його радикальні націоналістичні політичні погляди.

Більшість сонетів Яра Славутича написана від першої особи. Поет завжди стриманий, врівноважений і мудрий. П. Сорока звертає увагу на те, що у сонетах Яра Славутича немає «епатажної демонстрації та ефектного вип'ячування власного «я», як це, приміром, спостерігається у поетів-модерністів» [55, с. 119]. Але сонети Яра Славутича – самовираження поета.

Висновки

Улюбленою строфою та жанровою формою Яра Славутича є сонет. Сонети поета тематично різні. Саме в розширенні тематики виявляється новаторство

поета. Умовно можна виділити такі тематичні групи: пейзажні сонети; сонети на любовну тему; громадсько-політичні сонети; сонети на історичну тематику; сонети на тему інших країн. Поділ на тематичні групи зумовлено макротемами поезії Яра Славутича, які у свою чергу складаються з багатьох мікротем. Для кожної з них характерна дидактична здатність.

У пейзажних сонетах поет малює природу України, протиставляючи їй у пізніших творах природу Канади. Засобами поетики пейзажних сонетів є: мажорний мовостиль, класична метрика, наявність музичне римування, метафоричність, гіперболізація, одномоментність сприйняття побаченого, широкомасштабність думки. Любовна тематика у сонетному циклі "Перше кохання" впливає з його власних ліричних почувань. Образ коханої ліричного героя в сонетах багатогранно віддзеркалюється через українську природу

Улюбленою темою Яра Славутича є національно-державницька. Його цікавить праісторія України як духовний досвід для сучасників. Звертаючись до теми історії, поет насамперед апелює до козацької доби. Таким сонетам притаманний героїчний, піднесений пафос. Яр Славутич створює низку романтичних портретів окремих запорожців, чиї імена винесені у назви віршів («Прудивус», «Хмельницький» тощо). Система традиційних символів завершує поетичний портрет козаків, у житті яких походи, битви, відірваність від сім'ї заради захисту рідної країни. Ідея жертвності, яку проголошує поет, зорієнтована на концепцію пам'яті. Лицарську звитягу він розглядає як приклад для наслідування та натхнення.

У сонетах збірки «Шаблі тополь» герої сонетів – вольові люди, національно свідомі борці проти поневолення українського народу. Яр Славутич намагається розкрити характер своїх героїв, звертаючись до їх біографії, виражаючи своє ставлення до них та виділяючи знакову рису, вчинок, дію чи реалію стану.

У сонетах поет звертався й до історії та культури інших країн. Це стосується сонетів, які написав поет під час своїх мандрів до багатьох країн світу, і які увійшли до збірок "Маєстат", "Завойовники прерій", "Мудрощі

мандрів". Канаді Яр Славутич присвятив цикл "Полярні сонети". Ці твори сповнені болем та тривогою людини, яка не втратила зв'язок з землею предків, але не має можливості там жити.

Отже, сонети Яра Славутича є яскравим явищем в жанровій системі української і світової літератури.

Список використаних джерел

1. Андієвська Е. Погляд з кручі: Сонети / Е. Андієвська. – К.: Видавничий дім "Всесвіт", 2006. – 176 с.
2. Аникст А. Творчество Шекспира / А. Аникст. – М.: ИХЛ, 1963. – 618с.
3. Антологія української поезії: В 6 т. – Т. 3: Українська дожовтнева поезія. – К.: Дніпро, 1985. – 303 с.
4. Астаф'єв О. Образ і знак: Українська емігрантська поезія у структурно-семіотичній перспективі: Монографія / О. Астаф'єв. – К.: Наукова думка, 2000. – 268 с.
5. Братко В. О. Сонет в історії української та світової літератури. 10-11 класи: Посібник / В. О. Братко, С. П. Паламар. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 128 с.
6. Віват Г. "Я ж не люблю її з надмірної любови": Мотиви любові до України та її народу в українській поезії / Г. Віват // Дивослово. – 2003. – № 12. – С. 20–22.
7. Волинський К. Яр Славутич: Літературний портрет / К. Волинський. – К.: Наукова думка, 1994. – 230 с.
8. Галич О. Теорія літератури: Підручник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – К.: Либідь, 2001. – 488 с.
9. Гордасевич Г. Син херсонських степів з... Едмонта / Г. Гордасевич // Березіль. – 2000. – № 11-12. – С. 162-175.
10. Грицик Г. Наснилась мені Україна (про мову діаспорної поезії) [Електрон. ресурс] / Г. Грицик // <http://www.kulturamovy.org.ua/KM/pdfs/Magazine46-47-12.pdf>

11. Гузар З. Леонід Мосендз: збірка "Зодіак" / З. Гузар // Радянське літературознавство. – 1995. – Випуск 61. – С. 65-75.
12. Данте Аліг'єрі. *Vita nova* / Аліг'єрі Данте. – К.: Дніпро, 1965. – 135 с.
13. Державин В. Поезія Яра Славутича / В. Державин // Творчість Яра Славутича / Упор. В. Жила. – Едмонтон: Славута, 1978. – С. 22-27.
14. Долинська С. Антитоталітарний дискурс поезії Яра Славутича [Електрон. ресурс] / С. Долинська // <http://www.ukrlit.vn.ua/article1/1456.html>
15. Долинська С. Історизм і історіософія Яра Славутича / С. Долинська // Визвольний шлях. – Вересень 2006. – С. 52–59.
16. Домашовець Гр. Незламні велетні Духа / Гр. Домашовець // Творчість Яра Славутича: Кн. II. – К.: Дніпро; Едмонтон: Славута, 1997. – С. 329-331.
17. Ередіа Ж.-М. де. Трофеї / Ж.-М. де Ередіа. – К.: Юніверс, 2001. – 208с.
18. Зварич В. З. Канонізація сонету як жанру в українській поезії : з творчого досвіду поетів-неокласиків / В. З. Зварич // Літературний процес: методологія, імена, тенденції: Зб. наук. праць. Київ. універ. ім. Б. Грінченка. – К.: Університет ім. Б. Грінченка. – 2013. – №2. – С.12–15.
19. Зеров М.К. Твори: у 2 т.: Т.1. Поезії. Переклади / М. К. Зеров. – К.: Дніпро, 1990.– 842 с.
20. Ільницький М. М. Сонети Дмитра Павличка / М. М. Ільницький // Радянське літературознавство. – 1985. – № 2. – С. 7-18.
21. Качуровський І. Генерика і архітектоніка: [У 2 кн.] / І. Качуровський. – Кн. 1: Література європейського Середньовіччя. – К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2005. – 382 с.
22. Качуровський І. Метрика Яра Славутича / І. Качуровський // Херсонський збірник: До 80-річчя Яра Славутича. – К.–Херсон: Дніпро, 1998. – С. 82-87
23. Качуровський І. Строфіка / І. Качуровський. – К.: Либідь, 1994. – 270с.
24. Клим'юк Ю. І. Лірика Івана Франка як система жанрів / Ю. І. Клим'юк. – Чернівці: Рута, 2006. – 406 с.

25. Ключек Г. Поезія і поетика українського степу ранньої творчості Яра Славутича / Г. Ключек // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство). – Випуск XIX. – Кіровоград: РВГ ІЦ КДПУ ім. Винниченка, 1999. – С. 3-15.
26. Корінь А. У Яра Славутича 200 дослідників творчості / А. Корінь // Харківський збірник: До 86-річчя Яра Славутича. – Харків, 2004. – С. 191-193.
27. Космакова Н. Медитативна лірика В. Мисика: Епічне і ліричне начала / Н. Космакова // Проблеми сучасного літературознавства: Збірник наук. праць. Вип. 10. – Одеса: Маяк, 2002. – С.210-218.
28. Лесин В. М. Короткий словник літературознавчих термінів / В. М. Лесин, О. С. Пулинець. – К.: Радянська школа, 1961. – 372 с.
29. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Терешка. – К.: ВЦ "Академія", 2007. – 753 с.
30. Маляр П. Емоцію та рацію / П. Маляр // Творчість Яра Славутича. / Упор. В. Жила. – Едмонтон: Славутич, 1978. – С. 28-40.
31. Миколаєнко М. Силові лінії українського письменства: огляд книги "Меч і перо" / М. Миколаєнко // Січеславський збірник: До 80-річчя Яра Славутича. – Дніпропетровськ: Січ, 1998. – С. 117-150.
32. Мойсеєнко А. К. Віршовий текст як динамічна структура (із спостережень над поетикою Яра Славутича) / А. К. Мойсеєнко // Мовознавство. – 2002. – № 2-3. – С. 3-9.
33. Мороз О.Н. Етюди про сонет / О. Н. Мороз. – К.: Дніпро, 1973. – 452с.
34. Назаренко О. Поезія Яра Славутича / О. Назаренко // Дивослово. – 1998. – № 1. – С. 41-43.
35. Назаренко Т. Правди потужний спалах / Т. Назаренко. – Львів: Каменярі, 1996. – 82 с.
36. Назаров Н. Іван Франко і сонетярство [Електрон. ресурс] / Н. Назаров // Всесвіт. – 2006. – № 7-8 // <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/184/41/>

37. Немченко І. Тема подвижництва у поезії Яра Славутича / І. Немченко // Херсонський збірник: До 80-річчя Яра Славутича / Упор. А. Крат. – К.–Херсон: Дніпро, 1998. – С. 64–72.
38. Никулина Н. Любовна поезія в творчості Яра Славутича / Н. Никулина // Січеславський збірник: До 80-річчя Яра Славутича. – Дніпропетровськ: Січ, 1998. – С. 65-75.
39. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту / О. Пахльовська // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 76–81.
40. Пентилюк М. Ключові слова-експресеми в поезіях Яра Славутича / М. Пентилюк // Південний архів. Філологічні науки: збірник наукових праць. – Херсон: Видавництво ХДПУ, 2003. – Вип. 21. – С. 123-128.
41. Петрарка Ф. 3 сонетів на життя і на смерть Мадонни Лаури [Електрон. ресурс] / Ф. Петрарка // <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=307&bookid=3&sort=0>
42. Погребенник Ф. Яр Славутич: штрихи до портрета / Ф. Погребенник // Січеславський збірник: До 80-річчя Яра Славутича. – Дніпропетровськ: Січ, 1998. – С. 7-28.
43. Помпео Л. Експеримент і новаторство в сонеті Лесі Українки / Л. Помпео // Слово і час. – 1999. - № 8. – С. 37-47.
44. Пономарь С. П. Сонет как литературный жанр: история возникновения и развития [Електрон. ресурс] / С. П. Пономарь // <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/2222-sonet-jak-literaturnij-zhanr-istorija-viniknennja-ta-rozvitku.html>
45. Просалова В. "Виваженим словом": Сонети Яра Славутича / В. Просалова // Січеславський збірник: До 80-річчя Яра Славутича. – Дніпропетровськ: Січ, 1998. – С. 84-93.
46. Рильський М. Вибрані твори: Лірика та поеми / М. Рильський. – К.: Дніпро, 1977. – 452 с.
47. Розумний Я. Батьківщина в поезії Яра Славутича / Я. Розумний. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2009. – 179 с.

48. Ронсар П'єр. Любов до Марії / П'єр Ронсар [Електрон. ресурс] // <http://poeziya-ukrainy.com.ua/pyer-de-ronsar-lyubov-do-mari%D1%97/>
49. Славутич Яр. Твори. [У 5 т.] / Яр Славутич. – К: Дніпро, Едмонтон: Славута, 1998. – Т. 1: Поезії (1937–1997). – 470 с.
50. Славутич Яр. Твори. [У 5 т.] / Яр Славутич. – К: Дніпро, Едмонтон: Славута, 1998. – Т. 3: Розстріляна муза. Меч і перо. – 494 с.
51. Славутич Яр. Твори. [У 5 т.] / Яр Славутич. – К: Дніпро, Едмонтон: Славута, 1998. – Т. 4: Українська література й мова на Заході. – 484 с.
52. Славутич Яр. Твори. [У 5 т.] / Яр Славутич. – К: Дніпро, Едмонтон: Славута, 1998. – Т. 5: Спогади. Записи. – 352 с.
53. Сологуб Н. М. Мовний портрет Яра Славутича / Н. М. Сологуб. – Вінніпег: УВАН, 1999. – 152 с.
54. Сологуб Н. М. Україна у мові поезій Яра Славутича / Н. М. Сологуб // Мовознавство. – 1998. – № 1. – С. 31–35.
55. Сорока П. Поетичний світ Яра Славутича / П. Сорока. – Тернопіль: Лілея, 1995. – 178 с.
56. Сулима М. Книжиця у семи розділах: літературно-критичні статті й дослідження / М. Сулима. – К.: Фенікс, 2006. – 424 с.
57. Сулима М. Сонети українських футуристів / М. Сулима // Київська старовина. – 2001. – № 6. – С. 86-93.
58. Тарарива Л. Ю. Сонетний жанр в українському літературному дискурсі [Електрон. ресурс] / Л. Ю. Тарарива // <http://intkonf.org/tarariva-lyu-sonetniy-zhanr-v-ukrayinskomu-literaturnomu-diskursi/>
59. Тичина П. Зібрання творів: [У 12 т.] / П. Тичина. – Т. 1. Поезії (1906-1934). – К.: Наук. думка, 1983. – 738 с.
60. Ткачук М. Традиції та новаторство Яра Славутича в жанрі сонета / М. Ткачук // Творчість Яра Славутича: Кн. II. – К: Дніпро; Едмонтон: Славута, 1997. – С. 110-120.
61. Харчук Б. Слово і народ / Б. Харчук // Урок української. – 2001. – № 4. – С. 2-7.

62. Хома Т. Своєрідність українського й англійського сонета / Т. Хома, Н. Черевко // Південний архів. Філологічні науки: Зб. наук. праць. – Випуск XIX. – Херсон: Видавництво ХДПУ, 2002. – С. 81-84.

63. Чабаненко В. Над огромом бентежного світу / В. Чабаненко // Січеславський збірник: До 80-річчя Яра Славутича. – Дніпропетровськ: Січ, 1998. – С. 98-102.

64. Череватенко Л. "...В нелегкім триванні тримати порох чистим і сухим!": Післямова / Л. Череватенко // Славутич Яр. Твори: [У 2 т.] – Т. 2: Поеми. Переклади. – К.: Дніпро, 1994. – С. 334-352.

65. Шекспір В. Твори: [в 6 т.] / В.Шекспір. – Том 6. – К.: Дніпро, 1986. 840 с.

66. Шумський С. Історіософічні мотиви у творчості Яра Славутича / С. Шумський // Творчість Яра Славутича: Кн. II. – К: Дніпро; Едмонтон: Славута, 1997. – С. 60–64.

67. Щерба Т. Поетичний світ Яра Славутича / Т. Щерба // Українська література в школі. – 2004. – № 9. – С. 57-63.

68. Baldick Chris. About the Sonnet [Електрон. ресурс] / Chris Baldick // <http://www.english.illinois.edu/maps/sonnet.htm>

Колективна монографія

Інноваційні технології в розвитку наукової думки сьогодення: теоретико-практичний аналіз та науково-аналітичні коментарі

Авторський колектив

Василевич Леонід Федорович

Василевич Максим Леонідович

Астаф'єва Марія Миколаївна

Бодненко Дмитро Миколайович

Семеняка Світлана Олексіївна

Дереновський Руслан Миколайович

Заболотна Оксана Володимирівна

Євсюков Олександр Феліксович

Кляп Маріанна Іванівна

Кляп Михайло Петрович

Моца Андрій Андрійович

Накашидзе Ірина Сергіївна

Ястремська Наталія Євгенівна

Підписано до друку 30.11.2015 р. Ум. друк. арк. 13,44. Зам. № 01251. Наклад 300 прим. Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman. Формат 60х84/16. Віддруковано КП «Поліграфія»

© Науково-дослідний центр інноваційних технологій, 2015